

Záchrana „Řetízkárny“, šatny uranového dolu Rovnost u Jáchymova

Zchátralý průmyslový objekt v kopcích nad Jáchymovem není na první pohled ničím zajímavý. Ruina bez oken a střechy působí v chatové osadě uprostřed lesů poněkud nepatřičně. Důlní řetízková šatna však byla postavena v padesátých letech jako součást areálu uranového dolu Rovnost. Jen kousek od ní stál velký pracovní tábor, jímž prošly tisíce politických vězňů. V roce 2022 proto tzv. Řetízkárnu koupil spolek Političtí vězňi.cz, který usiluje o její záchranu, přeměnu ve vzdělávací a komunitní centrum a místo připomínky minulosti a paměti tohoto místa.

DŮL A TÁBOR ROVNOST

Dnešní důl Rovnost je s hloubkou 707,7 metru nejhlubším dolem jáchymovského revíru. Byl založen v roce 1792 jako důl Rudolfova jáma a následně roku 1850 přejmenován na Werner. Své současné jméno získal až po druhé světové válce.

Jáchymov se tehdy stal významným zdrojem uranu pro sovětský jaderný program. Během několika let došlo k obrovskému rozmachu těžby, pro kterou však bylo třeba najít dostatek pracovních sil. Proto bylo v letech 1946–1950 na práce v místních uranových dolech nasazeno několik tisíc německých válečných zajatců,

rozmístěných do několika táborů pod sovětskou správou, včetně Rovnosti. Nebylo to poprvé, neboť i Němci za války využívali zajatce k nucené práci pro svůj jaderný výzkum.

Mezitím v Československu v únoru 1948 proběhl komunistický převrat. Potřeba pracovních sil stále rostla a německé zajatce od roku 1949 nahradily desetitisíce vězňů umístovaných do vznikajících nápravně pracovních táborů (NPT) na Jáchymovsku, Hornoslavkovsku a Příbramsku. Zajatecký tábor u dolu Rovnost byl zrušen a 15. září 1949 jej nahradil nápravně pracovní tábor Rovnost I (krycí jméno „P“). Nejprve využíval baráky pro zajatce a v roce 1950 byl přesunut do nově vybudovaného tábora Rovnost II s kapacitou více než 1300 trestanců. Vězeňskou populaci tam netvořili pouze političtí vězňi, ale museli žít společně s vězňi

O záchranu „Řetízkárny“ usiluje spolek Političtí vězňi.cz, který zde v létě 2023 umístil trvalou výstavu *Rovnost jako místo paměti* (foto: Michal Louč)

kriminálními a retribučními, odsouzenými za kolaboraci.

Intenzivní rozvoj těžby na Rovnosti se neprojevil jen stavbou pracovního tábora, ale i mnoha úpravami a rozšiřováním přilehlého důlního areálu. Ty zachycují například letecké mapové snímky z let 1952 a 1956, které jsou dnes zásadním zdrojem informací o podobě tehdejších uranových dolů. Samotná budova řetízkové šatny („Řetízkárna“) byla postavena v roce 1956.

„Na jaře 1956, bylo to koncem května, mě transportovali zpět do hor, a to na tábor Rovnost. Stavěla se tam tehdy převlékárna, takzvaná řetízkárna. Byla to vymoženost, neboť muklové by již nemuseli sušit hadry po vyfárání na cimrách nebo na chodbách, ale právě tady, kde by se vytáhly na řetízcích do výše a do příštího dne by proschly. Pracoval jsem tu jako přidavač. Dvěma muklům, bývalým policajtům, kteří si tu práci velmi hldali, jsem přidával maltu a tvárnice,“ vzpomíná v knižním rozhovoru *Oplocený čas*¹ jeden z posledních žijících pamětníků těchto událostí, politický vězeň František Wiendl (nar. 1923). Řetízkové šatny jsou běžným typem důlního objektu a nalezneme je i mimo jáchymovskou oblast, například v Hornickém skanzenu Mayrau ve Vinařicích u Kladna, v dole Michal v Ostravě-Michálkovicích nebo dole Anselm, jenž je součástí Lanek Parku v Ostravě-Petřkovicích. Ovšem na dole Rovnost v Jáchymově mířili horníci z šatny nebo do ní oploceným koridorem.

Ve druhé polovině padesátých let intenzita těžby uranu na Jáchymovsku klesala, objevená ložiska byla vytěžena a jednotlivé tábory se postupně rušily. Z pracovních táborů v okolí Jáchymova existovaly nejdéle Mariánská a právě Rovnost, zrušené 1. dubna a 1. června 1961. Poslední vězeňská směna na dole Rovnost fárala 28. dubna 1961 a likvidace tábora

Kamení

Je divný důl a divní havíři
v tom kraji kam zřídka cizí zamíří
bez uhlí
bez zlata
bez mědi
oni jak když to nevědí

zlostně skrčeni ve svém krunyří
jak když se vrabci zimou čepýří
pod krovem rozedraným.
S tímhle se člověk nikdy nesmíří...
Snad ještě někde hraji pastýři
pod sluncem nehlídaným.

Zdroj: *Přádenko z drátů*. Knihovna Libri prohibiti ve spolupráci se společností Gallery, Praha 2010, nestr.

začala hned druhý den. Trestanci byli přesunuti do jiných táborů a věznic. Po ukončení těžby byla zlikvidována většina budov důlního areálu a ústí dolu Rovnost bylo překryto několika vrstvami mříží a obeháno plotem zhotoveným ze starých důlních kolejnic. Některé stavby se však dochovaly, neboť byly adaptovány na rekreační objekty. Jednu z nich představuje i dnešní hotel Berghof, zprvu budova záchranné důlní stanice a později dětská ozdravovna.

ZÁCHRANA „ŘETÍZKÁRNY“

Existence pracovních táborů při uranových dolech měla být zapomenuta, ale naštěstí se tak nestalo. Po obnově demokratických poměrů v Československu v roce 1989 začali bývalí političtí vězni pořádat vzpomínkovou setkání na „Jáchymovské peklo“. V roce 2001 vznikla stejnojmenná naučná stezka, procházející místy někdejších dolů a pracovních táborů Svornost, Nikolaj, Eduard, Eliáš a Rovnost. S historií jáchymovských táborů se lze seznámit i prostřednictvím expozice v místním muzeu a rovněž v hornickém skanzenu Štola č. 1.

Řadu let do Jáchymova zajíždějí také členové a členky Spolku Političtí vězni.cz, vedeného Tomášem Bouškou.² Do Jáchymova je přivedli

samotní pamětníci, se kterými vedli orálněhistorické rozhovory a navštívili místa spojená s nucenou prací. V roce 2015 spolek obnovil Naučnou stezku Jáchymovské peklo a od té doby po ní pořádá komentované prohlídky, jichž se často účastní jak čeští, tak zahraniční studenti a zájemci o historii.

Při četných návštěvách Jáchymovska členům spolku neuniklo, že „Řetízkárna“ je poslední budovou areálu tábora a dolu Rovnost, která se dochovala v původním stavu, a zároveň že se její stav rychle zhoršuje. V roce 2022 proto spolek spustil crowdfundingovou kampaň na získání finančních prostředků k jejímu zakoupení. Téhož roku proběhl jako součást této kampaně *neFestival Řetízkárna*, jehož hlavní náplní byly historické přednášky, debaty a komentované prohlídky Naučné stezky Jáchymovské peklo a míst, kde v minulosti stál tábor a uranový důl Rovnost. Diskuse o vhodných formách využití objektu byly rovněž náplní mezinárodního workshopu uskutečněného loni v srpnu v rámci evropského projektu *RETOUR – Remember Together to Understand Each Other Better*.

Objekt do svého vlastnictví získal Spolek Političtí vězni.cz na podzim 2022. Část financí pochází od dárců a část z půjčky. V „Řetízkárně“ od

¹ WIENDL, František – WIENDL, Jan: *Oplocený čas. Vzpomínky politického vězně*. Revolver Revue, Praha 2023, s. 134.

² Mezi členy Spolku je i historička Ústavu pro studium totalitních režimů Klára Pinerová, editorka publikace *Jáchymov – jeviště neklidného století* (ÚSTR, Praha 2018). Autor tohoto textu Michal Louč mimo jiné pro tuto knihu zpracoval studii o pracovním táboře Nikolaj (*Pozůstatky pracovních táborů na Jáchymovsku – průzkum tábora Nikolaj*, s. 340–358) a dále spolupracoval na vzniku památníku a informačním panelu připomínajícím pracovní tábor Bratrství.

Pracovní tábor Rovnost II v roce 1956
(foto: LMS 1956 © MO ČR)

Budova tzv. Řetízkárny v roce 2022
(foto: Michael Vácha)

té doby proběhlo několik brigád, během nichž členové spolku s pomocí dobrovolníků včetně členů místní komunity odstranili zbytky původní střechy a z budovy vyklidili suť. V březnu 2023 spolek představil předběžný návrh budoucí podoby „Řetízkárny“, vznikající pod vedením architektů Terezy Kabelkové a Jiřího Kabelky ze Studia COSMO. Ti v něm kladou důraz na maximální zachování autenticity objektu (obnažená konstrukce, oprýskané stěny a kolečka na řetízky, symbolizující nucenou práci). Zároveň v něm vytvářejí prostory pro konání vzdělávacích a kulturních akcí, stejně jako zázemí pro spolek a návštěvníky naučné stezky a další zájemce o tuto problematiku.

FESTIVAL ŘETÍZKÁRNA

Dne 3. června 2023 spolek s pomocí svých partnerů a podporovatelů uspořádal *Festival Řetízkárna*. V programu se prolínaly prvky vzdělávací i kulturní. Na komentovanou prohlídku v místech bývalého pracovního tábora a dolu Rovnost vedenou autorem tohoto textu Michalem Loučem navázala terénní prohlídka po pozůstatcích pracovního tábora s archeologem Petrem Netolickým (Západočeská univerzita v Plzni) a přednáška Jaroslava Vaňouse (Archiv bezpečnostních složek) o útěcích z tábora Rovnost. Velmi působivé bylo literárně-historické pásmo připravené žáky z jáchymovské Základní školy Marie Curie-Sklodowské, vedenými pedagožkou Markétou Kořenou. Zazněly i autentické básně přímo z Rovnosti, jež tamější věznění skauti uspořádali v roce 1950 do rukopisné sbírky *Přádenko z drátů*.

Součástí festivalu byla i vystoupení hudebního uskupení Lesklejpulstul, písničkářky Žofie Kabelkové a zápačeské kapely Radiomaják, která celou akci zakončila.

Klíčovým bodem ve festivalovém programu byla vernisáž výstavy *Rovnost jako místo paměti*, vytvořené přímo za účelem dlouhodobého umístění v „Řetízkárně“. Do její přípravy se zapojil autorský kolektiv v čele s Tomášem Bouškou a Michalem Loučem; graficky výstavu upravil

Pavel Ševčík. Dvanáct výstavních panelů přibližuje historii a současnost tábora a dolu Rovnost (i vizi záchrany „Řetízkárny“), a to včetně příběhů vybraných politických vězňů, dramatických útěků nebo táborových artefaktů, okolností těžby uranu a jejich dochovaných pozůstatků.

Několika panely prostupuje postava náčelníka tábora Rovnost Františka Palečka (známého i pod pseudonymem Albín Dvořák). Ten si záměrně pěstoval pověst člověka,

Vizualizace ideového návrhu na přeměnu „Řetízkárny“ (foto: Studio COSMO)

který při vhodné příležitosti neváhá zabít, a mnohokrát tím trestancům vyhrožoval. Zvěsti o něm se šířily šepandou, což nejspíš přispělo k tomu, že byl osobou mezi vězni všeobecně známou, ale sdílená paměť zároveň vykazuje značné nepřesnosti. Jedním z příkladů je panel věnovaný útěkům z tábora Rovnost. Mezi vězni byl Paleček viněn ze zastřelení uprchlíka Josefa Týfy, přestože na místě v dané chvíli vůbec nebyl.

S Františkem Palečkem souvisí i panel věnovaný tzv. Palečkovu hradu, cihlovému modelu středověkého hradu, jaký byste čekali spíše na něčí zahradě. Na Rovnosti se dochoval dodnes a traduje se, že jej postavili vězni na Palečkův příkaz. Ve skutečnosti však máme o okolnostech jeho vzniku jen mlhavé informace. S jistotou víme, že na konci padesátých let již byl součástí relaxační zóny pro civilní pracovníky dolu Rovnost. Národní památkový ústav v Lokti v nedávné době zpracoval 3D vizualizaci hradu a město Jáchymov připravuje jeho revitalizaci, která by měla přinejmenším zastavit jeho chátrání.

Panel věnovaný politickým vězňům z tábora Rovnost připomíná některé osobnosti, jež táborem prošly, mimo jiné prvního ředitele podniku Jáchymovské doly Bohuslava Hegnera, letce Miroslava Brychcína, velitele 311. bombardovací peruti Královského letectva Jana Kostohryze nebo politického vězně a iniciátora vzniku čestného pohřebiště na Dáblíckém hřbitově Stanislava Stránského. Dalších šest osudů zaznamenávají stručné medailonky (šlechtic Jiří Bořek-Dohalský, civilní pracovník uranového dolu odsouzený za pomoc tamním vězňům Josef Čech, Jan Haluza, známý jako jediný trenér Emila Zátopka, pozdější první předseda Ústavního soudu České republiky Zdeněk Kessler, politický vězeň Zdeněk Mandrholec a převaděč František Wiendl). Samostatný panel je věnován obětem z tábora Rovnost. Kromě pilota Josefa Brykse přináší i méně známé příběhy zpravodajského kurýra Josefa Macána, zastřeleného na útěku, či kriminálního vězně Josefa Sazamy, zasypaného při závalu na šachtě Daniel. Další panel

je věnován historii tábora Rovnost v předmětech. Společně s muklovským betlémem³ je vylíčen osud ilustrátora Jana Nesládky, skaut František Falerski je představen spolu se skautskou samizdatovou edicí Rovnost a další skaut Miroslav Kopt je propojen s tajnou výrobou a uchováváním ilegálních táborevých rozhlasových přijímačů.

Festival měl velký ohlas jak mezi místními obyvateli, tak mezi návštěvníky regionu. Dobrou zprávou je, že plenérová výstava o historii tábora a dolu Rovnost umístěná přímo v „Řetízkárně“ je nadále volně přístupná široké veřejnosti. Další informace o projektu a aktuální jsou zveřejňovány na internetové stránce retizkarna.cz nebo na souvisejícím facebookovém profilu. Projekt „Řetízkárny“ lze také finančně podpořit, aby se záchrana mohla posunout do další fáze, která zahrnuje vypracování studie proveditelnosti a přípravu žádosti o transhraniční dotaci na revitalizaci, vyžadující ze strany příjemce kofinancování.

Michal Louč

³ Papírový betlém vytvořil Jan Nesládek v táboře Rovnost o Vánocích roku 1949. K některým tradičním motivům přistoupil s notnou dávkou černého humoru. Například nad Ježíškovým chlévem není obvyklý nápis „Pokoj lidem dobré vůle“, ale „Celu lidem dobré vůle“.